

Tanıtım-Eleştiri / Reviews

Tarihçilerin Kutbu: 'Halil İnalıcık Kitabı'

-Bir Kitap/Bir İndeks/Bir Eleştiri-

E. Çaykara (Söyleşi)

İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005.

ISBN 975-458-661 6

Book Review: *The Book of Halil İnalıcık, the Authoritative Historian: A Book, an Index and a Criticism*

This book review on Halil İnalıcık has been written in dialogue form, between him and the author. Prof. İnalıcık, an authority in Ottoman history informs the readers on various topics, as well as giving pleasant fragments from his fulfilling life. The book gives an account of events and the backgrounds of events ranging from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey, also citing many documents to verify these. There is a bibliography of books and articles by Halil İnalıcık and a detailed biography at the end of the book. This review also brings a critical view of the lack of a subject index for the book and mentions how indexes add to the value of books. A sample index is given at the end.

Türkiye İş Bankası yayınlarından çıkan bu kitap için öncelikle Sayın Prof. İnalıcık'a, yaşamından kesitleri ve uçsuz bucaksız bilgilerini bizlerle paylaşma zahmetinden dolayı sonsuz saygı ve teşekkürler. Sayın Emine Çaykara'ya da bizlere böylesine tadına doyum olmaz bir söyleşi kitabı sunduğu için kalemine sağlık diyorum, ayrıca kendisine teşekkür ediyorum.

Bizler derken bunu büyük çoğunluğumuzu belirtmek amacıyla söylüyorum. Tarih uzmanları dışında, tarihini ancak klasik okul ortamında öğrenmiş, her tarih dersinde aman hoca beni derse kaldırmasın diye dua etmiş, zaman zaman antlaşmaların bütün maddelerini, ya da bütün savaşların/barışların tarihlerini ezberleyemediği için tir tir titremiş, ve dualar mırıldanarak dersi geçirmiş öğrenciler olarak tarihimizi ne kadar öğrendik, öğrendiklerimizi ne

kadar özümstedik ve ne kadarını anımsıyoruz, en kötüsü de tarihimizi ne kadar sevdik? Bu soruları her halde zaman zaman kendimize sormak iyi olur. Bu kitabı okuduktan sonra doğrusu ben bu konuda ne kadar bilgisiz olduğumu fark ettim.

Ve bu kitabı okudum, yaşamım geçmişimle bağlantı kurdu, ülkemi, olayları, dünyayı ve çağımızın insanlarını, bizi yöneten devlet adamlarını, bizi etkilemeye, yönlendirmeye çalışan entelektüellerimizi çok daha iyi anlayabildim. Dünya ile ilişkilerimizi daha iyi değerlendirebildim. Fikirlerim ve inançlarım daha güç buldu, öznellikten ve duygusallıktan kurtulup somutlaştı, şüphelerim dağıldı ve kendime güvenim arttı. Huzur buldum. Bu kitabı herkes okumalı diyorum. Hem anlaşılması kolay, hem de doğru bilgiler aldığınızdan eminsiniz. Hem de maalesef her an ne kadar yanıltıldığınızı görüyorsunuz.

Tarihimizi, vurduk, kırdık, öldürdük, talan ettik, gibi yorumlarıyla topluma sunmaya çalışan; ortalığı bulandıran; tarih bilgisinden yoksun; yüksek eğitimin yanından geçmiş entelektüellerin, ya da özümsememiş bir entelektüelliğin doğruluktan ne kadar sapabildiğini; bir konuda bilimsel doğrulara varabilmek için ise insanın ömrünün her dakikasını nasıl büyük bir özveriyle çalışarak değerlendirmek zorunda olduğunu, her görüşün ve her fikrin nasıl belgelerle kanıtlanması gerektiğini bu kitapta bir kez daha görüyor insan. Müthiş bir insan, bir bilim adamı, müthiş bir hayat, hala devam eden müthiş bir mücadele ve hala özleminde yaşattığı düşündüğü sayısız projeler... Sayın Halil İnalıcık'ın yaşamından kesitlerde bütün bunları görüyorsunuz.

Söyleşiyi yapan ve bunları kaleme alan yazar Emine Çaykara, önceden gayet iyi hazırlanmış sorularla her konuyu adeta başından sonuna yönlendiriyor, günümüzle ilişkilendiriyor. Arada bir konuşmalar farklı yönlere kayınca bunları yine bir ustalıklarla tekrar ana konuya çekiyor, konuyu toparlıyor. Bazen sorular daha bir doğaçlama oluyor, karşılıklı içten dostça konuşmalara dönüşüyor ve siz hem bilgileniyor hem de Hoca'nın özelliklerine, özel hayatına giriyorsunuz, onu daha iyi anlıyorsunuz, insan olarak seviyorsunuz. Örneğin:

.... Yunan çocuklarına öğretilen Yunan tarihini bu rehber hanımdan öğrendim. Türk devrine Türkokratia denir. Propagandasını şöyle yapıyor yabancılara...

- *Türkokratia nasılmış onlara göre?*

- Şöyle [rehbere göre]: Türkler geldiği zaman Yunan milleti dağlara çekildi, Türkler kalan köyleri esir etmiş, fakat kahraman Yunanlılar, yani dağlara çekilenler mücadeleyi devam ettirmiş, hiçbir zaman teslim olmamışlar ve zamanı gelince, 19. yüzyılda, dağlardan inip Türkleri katletmişler. Her gittiğimiz yerde Türkleri burada yendik, şurada katlettik, diye yerleşmiş resmi tarihi turistlere aktarıyor (gülüyor) (s. 381).

Ya da:

Paris benim gibi bir delikanlı için çok cazip bir yer (gülüyor), eğlence var. Turistlerin şikayetlerini dinlersiniz; parası çalınmıştır, yahut lanet okurlar Fransız garsonlara (gülüyor). Bir kere düştüm ben Paris'te, hem de fena halde...

- *Kış günü ayağınız mı kaydı yoksa?*
- Yok benim aptallığım.
- *Estağfurullah.*
- Araba çıkmasın diye kaldırımların üzerinde babalar koyuyorlar, ben de elimde bir şeyler okuya okuya gidiyorum ... (s. 265)

İşte böylesine doğaçlama sorular, içten yanıtlar, arada gülüşlerle okunuyor kitap. Kitabı okurken o hayatı içinden izliyorsunuz, bir köşesinde durup olaylara şahit oluyorsunuz, ya da bir tiyatro oyunu izler gibi, adeta satırlar canlanıyor ve hareket ediyor gözlerinizin önünde.

Bu kitap özellikle kütüphaneciler için çok önemli bir kaynak yapıt. Herkesin – özellikle de meslektaşların – okuması gerek ve ayrıca her kütüphanede birden fazla kopyasının bulunması gerek. Prof. İnalçık Osmanlı tarihiyle ilgili çok değerli bilgilerini bizlerle paylaşırken, çalışma yöntemlerini de açıklıyor ve gerek Osmanlı arşivleri gerek değişik ülkelerin arşivleri hakkında da bizlere çok önemli bilgiler veriyor.

- *Nasıl gitmiş bu kitaplar British Museum'a hocam?*
- Bunlar çalınıp gidiyor, bugün de gidiyor, birkaç yıl önce Konya'daki Yusuf Ağa Kütüphanesi'nden Mevlana dostu ünlü mutasavvıf Sedrettin Konevi'nin şahsi yazmalarını çaldılar. Londra'da buldular şimdi. Bunda büyük paralar dönüyor, yağmalıyorlar Türkiye'yi... (s. 110)
- Arşivdeki kısıtlamalara karşı mücadelem 40 yıllık bir mücadeledir. Atalarımız sağlam taş binalarda kıymetli kütüphaneler yapmışlar; herkesin kullanması için kitaplar koymuşlar. Arşivimiz dünyanın en zengin arşivlerinden... Dünya tarihi yazabilirsiniz, fakat dar görüşler bu imkanı engellemiştir. Şimdi durum değişmiş (s. 385).
- ... *Osmanlı İmparatorluğundan 20 devlet çıkmış, onların arşivi bizde diyorsunuz....*
- Evet..... Bu arşivle Türkiye bir kültür imparatorluğu kurabilir diyorum.... 6. yüzyılda Osmanlı tahrir defterleri, Avrupa'da misli olmayan bir bilgi ve istatistik kaynağıdır. Balkanlar, Akdeniz, Mısır, Arabistan... Osmanlının yayıldığı bölgelerin her türlü sosyal, ekonomik, demografik tarihini oradan çıkarabiliriz. Bu işte ilkin Ö.L. Barkan öncü

olmuştur. Kısıtlamalar olduğundan arşivlerimiz hakkıyla araştırmalara yardımcı olamıyordu. Son zamanlarda kısıtlamaların kalktığını memnuniyetle öğrenmiş bulunuyoruz. Şimdi bilgisayarlarla belgelere erişmek mümkün (s. 385).

Ve Sayın İnalçık tarafından diğer arşivlerle ilgili olarak verilen bilgiler de ibret verici:

İngilizler, heyetler göndererek İtalya ve İspanyol arşivlerinde İngiltere tarihini ilgilendiren belgeleri İngilizce'ye tercüme etmişler ve "Calender of State Papers" olarak yayımlamışlar... (s. 110)

Bulgaristan bugün İstanbul'dan sonra bir milyon Osmanlı belgesiyle Türkiye'den sonra en önemli Osmanlı arşivine sahip; cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı arşivinden dört vagon dolusu eski belgenin Bulgaristan'da kağıt fabrikasına satıldığını ve yaşadıklarımızı anlatmıştım.... (s. 225)

İspanyol arşivlerinin saklandığı Simancas'a da gittim. Simancas arşivi örnek bir arşiv.... Vesikalar kataloglanmış. İstedığınız her şeyi hemen getiriyorlar... (s. 177)

Bu kitabı okumak insanın ulusal tarihiyle, hem de doğru ve kanıtlanmış verilere dayanan, tarihiyle bütünleşmesine yardımcı olduğu gibi, içinde bulunduğu bu dönemin sorunlarını daha iyi anlamasına yardımcı oluyor. Bu bilgiler hepimizin ezberinde olması gereken bilgiler:

... Patriklik tamamen Osmanlı devletinin bir resmi makamı durumundaydı... (s. 180)

... Osmanlının yayılışında ikinci önemli faktör de Ortodoks kilisesini tutması... Gittiği her yerde Ortodoks kilisesine eski imtiyazlarını, topraklarını veriyor. Patrikliği, patrikliğe bağlı Ortodoks Hıristiyan halkı himaye ediyor... (s. 237)

Avrupa'nın bugünkü siyasi coğrafyası, Osmanlı'nın büyük gücü ve müdahalesi sonucudur. Bu tarihi hakikattir. Fransa, Hollanda bugün tarihlerinde bunu zikretmezler... (s. 282)

Bilhassa Osmanlı tarihinin Batı literatüründe çok çarpıtıldığını, genellikle Türk tarihinin ve Türklerin düşmanca küçümsendiğini gördüğüm için son amacım Türk tarihinin hakikatlerini Batılılara kabul ettirmek... (s. 476)

Bunlar gibi günümüzle ilişkilendirilecek çok sayıda bilgi ve belge var kitapta. Avrupa'yı daha iyi yorumlamak için sayfa 282-284; Kıbrıs sorununu daha iyi anlamak için sayfa 284-285; Osmanlı'da Garplılaşıma için sayfa 290-292; Ermeni sorununu daha iyi anlamak için sayfa 344-346, ve benzeri diğer sayfaları okumanız lazım. Bütün bu konuları okurken de tarih metodolojisini

öğreniyorsunuz, yorumlarınızı yaparken *Longue Durée* ve *Total History* nazariyelerini göz önünde bulundurmanız gerektiğini anlıyorsunuz.

Bunların dışında kitapta kelime anlamlarının tanımlamaları var. Örneğin, *Rumi'nin Anadolu* (Türk) demek olduğunu (s. 156); *Tahrir* defterlerinin Osmanlı'nın tuttuğu istatistik defterleri olduğunu (s. 236); *Alp / Bahadır / Gazi / Nöker* gibi unvanların kökenleri ve anlamlarını (s. 107); Osmanlılar tarafından *Takvim-i humayun* denilen kronolojik bir kaynak, bir almanak hazırlandığını öğreniyorsunuz. (s. 109)

Kitabın sonunda bir Osmanlı sözcükler dizini verilebilirdi, ancak tabii bu bilimsel bir kitap olmaktan çok, daha yaygın bir kitleye hitap eden ve daha kolay okunan, popüler bir kaynak olma amacını taşıyor, bu nedenle gerek görülmemiş olabilir. Yine de popüler bir başucu kitabı sayabiliriz bunu, en azından benim için böyle bir başvuru kitabı olacak. Bu kitap içinde yer alan Osmanlı üzerine yazılmış kaynakların bir dizinini kitabın sonunda vermek de yararlı olabilirdi. Prof. İncalcık tarafından atıf yapılan bu kitaplar, dergiler ve tek tek makaleler her halde her üniversite kütüphanesinde ya da Osmanlı tarihi koleksiyonunda bulunması gereken ve olmazsa olmaz yayınlardır. Bunlar bir Osmanlı koleksiyonu için "*core collection*" yani bir nüve koleksiyon kaynaklarını oluşturur. Kitabın sonunda bir "Halil İncalcık Bibliyografyası" verilmiş. (ss. 523-560), bütün yapıtlarının tamamının bir dökümü olduğunu sanıyorum. Ayrıca Prof. İncalcık "Yaşam Öyküsü" (ss. 513-522) ayrıntılı biyografik bilgi veriyor. Bunlar kitabın belgesel niteliğini artırıyor.

Kitaptaki bir diğer önemli bölüm de sonuna eklenmiş (ss. 487-511) olan uluslararası düzeyde Türk ve yabancı tarih uzmanlarının ve akademik bilgelerin Sayın Prof. Halil İncalcık hakkında düşünceleri ve ona karşı şükran duygularının ifade ettikleri bölümdür. Burada hocanın ömrü boyunca kimleri yetiştirdiğini, ona saygı duyan meslektaşlarını ve onunla çalışan kimseleri, dünya çapında Osmanlı tarihçilerinin kendisine ne kadar saygı ve şükran duyduklarını öğreniyorsunuz.

Bunlara ek olarak kitabın bölümleri arasına serpiştirilmiş resimler ve sonundaki Albüm bölümü, kitabın biyografik niteliğine katkıda bulunuyor, Hocanın hayatından kesitleri görsel olarak okuyuculara sunuyor.

Meral Alakuş

Danışman

IKM Information & Knowledge
Management, Kanada